

TRUMP

*De waarheid achter zijn
ambitie, ego, geld en macht*

De definitieve biografie

MICHAEL KRANISH EN MARC FISHER

The Washington Post

Karakter Uitgevers B.V.

INHOUD

Proloog: ‘Presidentieel’	11
Hoofdstuk 1 De goldrush: het nieuwe land	27
Hoofdstuk 2 Stinkbommetjes, stiletto’s en een driedelig pak	41
Hoofdstuk 3 Vader en zoon	61
Hoofdstuk 4 Roy Cohn en de kunst van de tegenaanval	71
Hoofdstuk 5 De brug over	83
Hoofdstuk 6 ‘De beste seks van mijn leven’	119
Hoofdstuk 7 Plankgas	141
Hoofdstuk 8 Een kille wind	159
Hoofdstuk 9 De jacht	173
Hoofdstuk 10 Een klasse apart	193
Hoofdstuk 11 Het kaartenhuis stort in	211
Hoofdstuk 12 Kijkcijferkanon	235
Hoofdstuk 13 Handelsnaam	247
Hoofdstuk 14 Imperium	267
Hoofdstuk 15 Showman	287
Hoofdstuk 16 Politieke kameleon	299
Hoofdstuk 17 De waarde van een man	323
Hoofdstuk 18 ‘Trump! Trump! Trump!’	341
Epiloog: Orde en handhaving	363
Nawoord: President Trump	379
Dankwoord	399
Noten	403
Register	473

PROLOOG

‘Presidentieel’

Hij had de voorverkiezingen gewonnen en in de rol die nu volgde zou hij zich presidentieel gedragen. Zijn zoon en dochter en zijn vrouw hadden gezegd dat het moest, dat hij zijn meer nadenkende, kalmere kant moest laten zien. Hij had tegen hen gezegd: ‘Ik kan me heel presidentieel gedragen.’ Hij had gelachen en gezegd: ‘Ik kan me veel presidentiëler gedragen dan alle presidenten bij elkaar, op Abraham Lincoln na, want... niemand is beter dan Abraham Lincoln.’ En daar stond hij dan, in de hoofdstad van het land, in het hol van de leeuw, en hij zou ze allemaal laten zien dat hij het kon. In een van de beste advocatenkantoren van Washington zou hij een senator ontmoeten, een senator die hém steunde, het joch uit Queens, de *bad boy* van de New Yorkse vastgoedmarkt. Hij zou over buitenlandse politiek praten met een zaal vol hoofdstedelijke dosiervreters. Hij zou een toespraak houden en daarbij een teleprompter gebruiken, het hulpmiddel dat hij zo vaak belachelijk had gemaakt als een ding voor politieke losers. Hij zou een paar namen noemen van mensen die hem in het Witte Huis zouden gaan adviseren, hoewel hij uiteraard zelf zijn belangrijkste adviseur zou zijn, want hij wist er meer van dan wie dan ook.

Op een prachtige heldere voorjaarsdag in 2016 zou de leider in de race om de Republikeinse nominatie voor het presidentschap van de Verenigde Staten alle scherpe vragen pareren die de redactieraad van de *Washington Post* op hem af zou vuren. Hij zou een toespraak houden voor AIPAC, het American Israel Public Affairs Committee, die lastige club met een van de meest invloedrijke lobby's in de belangrijkste stad van de wereld. De leden van die groep noemden zijn campagne steeds vaker angstaanjagend, zelfs demagogisch. En alleen omdat hij toevallig in Washington was, waar hij trouwens een van die karakteristieke hotels van zijn onderneming liet bouwen, zou hij de jakhalzen van de media een rondleiding over de bouwplaats geven en indruk proberen te maken met het dikke graniet en het allerbeste marmer. Hij zou stralend en met vooruitgestoken kaak aankondigen: het hotel zal ver voor de opleverings-

datum en goedkoper dan begroot gereed zijn, 'en we hebben bijna driehonderd super-de-luxe kamers', en 'we nemen meer dan vijfhonderd mensen in dienst, op z'n minst vijfhonderd mensen'.

Het zou een belangrijke dag worden in zijn grootse Make America Great Again-campagne. Hij zou laten zien hoe veelzijdig hij was, deze populistische man die nu helemaal hot was, die steeds grotere mensenmassa's ophitste in steeds grotere stadions en hun complimenten gaf omdat ze niet langer de status van stille meerderheid wilden hebben en wilden veranderen in 'een zeer, zeer strijdlustige, zeer, zeer luidruchtige, schreeuwende meerderheid'. En een dag later zou hij de keurige, serieuze, principiële – en, jazeker, presidentiële – koploper zijn. Hier gaat het allemaal om, zei hij, de wil van het volk zou niet meer genegeerd worden. Donald Trump – afstammeling van een selfmade man die bescheiden huizen voor de middenklasse had gebouwd, een vrijpostig joch dat de brug was overgestoken en Manhattan had ingepakt, een snoevende projectontwikkelaar die alles met een laag goud bedekte, de man die Atlantic City weer groot had gemaakt (totdat de stad weer instortte), de entertainer die zichzelf omschreef als een 'kijkcijferkanon' – stond nu in de grootste zaal van 's lands hoofdstad een toespraak te houden waarvan elk woord nauwkeurig gewogen werd, alsof hij al de president was.

Trump – het buitenbeentje onder de kandidaten die de Republikeinse Partij volledig op z'n kop had gezet, de miljardair die erin geslaagd was miljoenen Amerikanen ervan te overtuigen dat hij hun frustraties en ambities het beste begreep – deze politieke novice, deze trotse outsider was slimmer geweest dan de experts, de consultants en de insiders, dan de hele machtige en zelfvoldane intrigantenklik die deze stad op een gênante wijze had verlamd. Binnen een paar weken was het voorprogramma het hoofdprogramma geworden. Nu was hij de ster van deze ene dag waarvan er honderden zouden volgen als hij eenmaal president Trump was. Dagen die gewijd waren aan '*making this country great again*', het land terugpakken, weer groot maken, aan banen terughalen, de Mexicanen en de moslims buiten de deur houden, aan 'winnen, winnen, winnen'. '*Bam!*' riep hij op zijn lawaaiige bijeenkomsten. '*Bam!*' en de kwaadaardige terroristen van IS zouden zijn weggevaagd. '*Bam!*' en dezelfde bedrijven die Amerikaanse banen naar het buitenland hadden gebracht zouden die ook weer terughalen. '*Bam!*' en Mexico zou de muur betalen die moest voorkomen dat illegale migranten de grens met de Verenigde Staten zouden oversteken. '*Bam!*' en Amerika zou weer een geweldig land zijn.

Hij had bijna zijn hele volwassen leven in de schijnwerpers gestaan. Hij was nog geen veertig toen hij al een beroemdheid met één naam was, zoals Madonna en Beyoncé, zoals rocksterren en presidenten. Zijn naam in HOOFDLETTERS, verguld, op gebouwen, vliegtuigen, shirts en wijnflessen (hoewel hij zegt dat hij nog nooit een druppel heeft gedronken). Het kwam maar zelden voor, maar hij was een miljardair die privacy niet nodig vond en fotografen uitnodigde om de ego-wand in zijn kantoor te fotograferen. Hij pronkte met zijn rijkdom, gaf opzichtig veel geld uit en bewerkte de media om maar op de roddelpagina, de zakenpagina, de sportpagina of de voorpagina te kunnen blijven staan. Hij zou, zo beweerden lasteraars, als het moest nog bij de opening van een envelop verschijnen.

Hij was bijna vanaf het begin zijn eigen merk geweest. Dat had hij bereikt door alles wat erover hem werd gezegd nauwkeurig te bestuderen. Hij begon zijn dag met het doornemen van een stapel persberichten waarin hij werd genoemd. Zelfs nu, strijdend om de machtigste positie op deze planeet, een baan die vrijwel volledig afhankelijk is van de kracht om mensen te overtuigen, een baan waarin de nadruk ligt op het managen van een team en het winnen van loyaliteit, zelfs nu zei Donald J. Trump dat hij de meeste beslissingen zelf nam en daarbij niemand om advies vroeg. ‘Ik snap het leven,’ zei hij. ‘En ik snap hoe het leven in elkaar zit. Ik ben de Lone Ranger.’

Hij wist hoe hij beroemd moest zijn, hoe hij grote aantallen aan zich kon binden, hoge kijkcijfers kon halen, kon opvallen. Ruim dertig jaar voordat hij besloot dat hij president wilde worden, verscheen hij op de lijst van Gallup met tien mannen die de Amerikanen het meest bewonderden, en moest hij alleen de paus en een paar presidenten voor zich dulden. Hij had er zijn levenswerk van gemaakt zo veel mogelijk rumoer te veroorzaken. In zijn hoofd zat een prioriteitenlijstje met wie of wat de meeste aandacht verdiende. Glitter en glamour was net iets beter dan blingbling. Goede pr was beter dan slechte pr, maar beide waren goed. Hij was een bijzondere, misschien wel unieke, combinatie van een gewiekste showman en een nukkige, lichtgeraakte straatvechter. Hij promoveerde zichzelf vol overgave, wat hem zowel respect als hoon opleverde. Hij vervolgde zijn critici net zo gemakkelijk als hij zijn verrichtingen bewierookte. Hij was een trotse, opschepperige winnaar die tevens meer bedrijven failliet liet gaan dan de meeste magnaten ooit in hun leven waren begonnen. Hij eiste respect en was daar trots op. Hij verscheen maar zelden zonder colbert en stropdas, en mensen met wie hij tientallen jaren nauw had samengewerkt noemden hem nog steeds ‘Mr. Trump’.

Niettemin choqueerde hij de mensen nogal eens met zijn taalgebruik, en hij geselde zijn vermeende vijanden – en met name vrouwen – voortdurend met denigrerende, platvloerse beledigingen. Zijn taal leek soms te bestaan uit een serie slogans en eenvoudige zinnen en beweringen die simplistische ideeën moesten overbrengen. Daardoor concludeerden sommigen dat hij lomp en onnadenkend was. Dat vond hij eigenlijk wel prima. Het was het soort reactie dat hij verwachtte van de elitaire klikjes die hem zijn hele leven al met de nek hadden aangekeken. Hij schepte op over een heleboel dingen, maar zweeg over wat er werkelijk in hem omging. Daar vertelde hij maar zelden over, bijvoorbeeld alleen als hij over zijn lievelingsfilm praatte. Toen hem werd gevraagd naar *Citizen Kane*, de klassieker van Orson Welles over een idealistische krantenmagnaat die grote rijkdom verwerft maar zijn ziel verliest, zei Trump daarover: ‘*Citizen Kane* ging in feite om het vergaren van een fortuin, en als dat gelukt is wordt duidelijk wat dat oplevert, en dat is niet per se allemaal positief. Niet positief... Ik denk dat je in het echte leven door rijkdom in feite geïsoleerd raakt van anderen. Het is een beschermingsmechanisme. Je bent voortdurend op je hoede, veel meer dan wanneer je niet rijk zou zijn.’

Hij beschouwde zichzelf graag als een man van het volk, als iemand die meer geïnteresseerd was in lof van een taxichauffeur of bouwvakker dan in een eerbetoon van de rijken en machtigen der aarde. De mensen kenden en bewonderden hem, zei hij, en dus had hij altijd gedacht dat zijn ultieme doel misschien wel het Witte Huis zou worden. ‘Omdat ik grote successen heb geboekt,’ zei hij. ‘Ik ben lange tijd heel succesvol geweest. Ik heb het denk ik altijd wel ergens in m’n achterhoofd gehad... altijd nagedacht over hoe ik het land beter kan maken, of zoals wij zeggen, *making the country great again* (...) Die slogan die ik daarvoor heb bedacht is echt heel goed.’

Precies een jaar eerder was dit allemaal nog een droom, een fantasie. Trump deed wat hij bij vrijwel elke verkiezingsronde in de afgelopen decennia altijd had gedaan: hij amuseerde zich met de verslaggevers, ging langs bij de talkshows op de radio en de nieuwszenders op de tv, insinueerde van alles, deelde plaagstootjes uit, grinnikte om de incompetentie politici en wekte bij het grote publiek de verwachting dat hij zich misschien ooit zou gaan inzetten voor de ellende in de wereld. Op die dag in maart 2015, precies één jaar voordat hij voor het eerst een ‘presidentieel’ rondje in Washington zou maken, had de eerste golf van Republikeinse wannabe’s zijn bedoelingen duidelijk gemaakt, en daarbij was Trump in de pers zesentachtig keer genoemd.

De *Chicago Sun-Times* vroeg of hij zijn licht wilde laten schijnen over een plaatselijk meningsverschil. Het ging over de eventuele toekenning van een monumentale status aan een wolkenkrabber. Trump verafschuwde het idee dat hij zijn collega-projectontwikkelaars beperkingen moest opleggen en als zij, net als Trump, veranderingen wilden aanbrengen aan historische gebouwen moest dat kunnen. In Palm Beach sloot Trump zich aan bij huiseigenaren die zich verzetten tegen de uitbreiding van een startbaan, omdat die zou leiden tot luidruchtige straalvliegtuigen die over zijn landgoed Mar-a-Lago zouden denderen. In Schotland veranderde Trump radicaal van koers en kondigde hij aan dat hij zou doorgaan met de bouw van een hotel en de aanleg van een golfbaan. In New York verspreidde een entertainmentonderneming die in Radio City Music Hall een muziek-, dans- en modeshow organiseerde het bericht dat Donald Trump ook even te zien zou zijn in een ‘*celebrity video cameo*’.

Maar in maart 2015 werden Trumps gebruikelijke zakelijke controverses en promotionele strooptochten verdrongen door een aantrekkende storm van openlijk gemopper vanuit de politiek. Op MSNBC zorgde gastheer Chris Matthews voor ‘een komische noot’ in de vorm van een discussie over Trumps presidentiële ambities. ‘Laten we Donald Trump alsjeblieft niet behandelen als een serieuze kandidaat,’ reageerde Clarence Page, columnist bij de *Chicago Tribune*. ‘Hij is een marketinggenie, en daar is hij nu mee bezig.’ Bij CNN deed analist Jeffrey Toobin het onderwerp als volgt af: ‘Donald Trump is weer druk met een van zijn fictieve campagnes om het presidentschap.’ In een opsomming van Republikeinse deelnemers in de *Washington Post* werd Trump op één hoop gegooid met ‘een groeiende kudde kansloze deelnemers’, onder wie Carly Fiorina, senator Lindsey Graham, gouverneur van Ohio John Kasich en voormalig gouverneur van New York George Pataki. Op MSNBC deed McKay Coppins van *BuzzFeed* Trumps mededeling dat hij zou meedoen af als ‘een spektakelstuk van zogenaamde presidentiële ambities’ en beweerde: ‘Ik wil er nog steeds mijn hele jaarsalaris onder verdedden dat hij er bij de stemming in Iowa niet bij is.’ En op de goksites op het internet wedden gokkers op de onvermijdelijkheid van Jeb Bush en de absurditeit van Trump. Op die dag in 2015 deed Bush 4 tegen 1. Trump stond helemaal onderaan met 150 tegen 1.

Maar ver weg van de mediacentra in New York en Washington waren de eerste andere geluiden hoorbaar. In de *New Hampshire Union Leader* schreef uitgever Joe McQuaid dat andere kandidaten en de nieuwsmedia ‘een risico liepen door Donald Trump te onderschatten. De mensen zijn dat wollige ge-

klets, de opgepoetste beelden, de opiniestukken en de altijd beter wetende pratende hoofden die hem voortdurend afkammen zo beu, dat ze blij zijn met een man die daar dwars tegen ingaat.' Trump zelf verscheen in het Fox News-programma van Megyn Kelly, en toen hem de vraag werd gesteld 'of hij alleen een kwelgeest was,' antwoordde hij: 'Ik begrijp het allemaal. Mijn hele leven lang heb ik alles altijd begrepen. (...) Ik hou van wat ik nu doe, maar ik hou nog meer van mijn land. En ik weet een oplossing.'

Negen maanden later, aan het einde van 2015, beschouwde niemand Trump nog als een kwelgeest. Op een koude, regenachtige avond in Grand Rapids, Michigan, stond hij in een volgepakt stadion stralend voor een grote Amerikaanse vlag, terwijl hij werd toegejuicht door zijn aanhangers, van wie er vele zijn rode pet met MAKE AMERICA GREAT AGAIN droegen, 'Made in U.S.A.' en voor 25 dollar verkrijgbaar op de website shop.donaldjtrump.com. Het was nog een paar weken tot de eerste voorverkiezing, maar Trumps tegenkandidaten verdwenen nu al van het toneel. Trump opende de bijeenkomst met de mededeling dat Lindsey Graham die dag had afgehaakt. 'Hij deed lelijk tegen mij. Iedereen die tegen mij in gaat krijgt een X' en hij tekende een aantal X'en in de lucht, waarmee hij, onder luid gejuich van de menigte in de Delta-Plex Arena, een kruis zette door de losers. 'Zo moet het in ons land,' zei Trump. 'Weg met iedereen die tegen ons ingaat.' En weer klonk er gejuich.

Na tientallen bijeenkomsten in het land had hij een bepaalde routine gevonden. Er was geen script, eerder een handjevol verhalen over wat er die dag was gebeurd en over de manier waarop hij tegenstanders uit de zaal waren verwijderd. (De mensen vonden het nooit erg om verhalen vaker dan één keer te horen, bijvoorbeeld het verhaal over hoe Ford een grote fabriek in Mexico had laten bouwen en president Trump ervoor zou zorgen dat al die banen weer terug zouden komen. 'Hebben jullie dat verhaal al gehoord?' vroeg Trump.

'Ja!' schreeuwde de menigte.

'Willen jullie dat nog een keer horen?'

'Ja! Ja!' riepen ze.

Die dag had Trump een paar nieuwe gevatte opmerkingen, een paar nieuwe stukken rood vlees voor de massa die smulde van elke aanval op de machtige en verwaande tegenstanders. Vandaag waren de verslaggevers aan de beurt. Trump zei dat hij had gehoord dat de Russische leider, Vladimir Poetin, had gezegd dat Trump briljant was. Met een zelfvoldane grijns bedoeld voor de Amerikaanse media opperde Trump dat het waarschijnlijk geen aanbeveling was als een presidentiële kandidaat lof kreeg toegezwaaid van de autocratische

leider van een van de allerlastigste rivalen van het land. ‘Is het niet vreselijk dat Poetin aardige dingen heeft gezegd?’ hoonde Trump. ‘Dat is niet vreselijk, dat is goed. (...) Zou het niet fijn zijn als we met iedereen goed overweg kunnen?’ Hij zei dat verslaggevers zijn woorden voortdurend verdraaiden om de indruk te wekken dat Trump een aanhanger was van Poetin. ‘Ik heb een bloedhekel aan een paar van die “verslaggevers”, maar dat terzijde. Maar ik zou ze nooit vermoorden. Ik heb alleen een hekel aan ze.’ Het gejoel bereikte een nieuw hoogtepunt, en Trump, die zijn volume aanpaste aan de luide kreten uit de menigte, voegde daaraan toe: ‘Sommigen zijn leugenachtige, afschuwelijke mensen, dat klopt, dat klopt. Maar ik zou ze nooit vermoorden.’

Hij zou zijn recht opeisen, het was zijn dure plicht om alles recht voor zijn raap te zeggen. Trump zou zich nooit verontschuldigen voor zijn taalgebruik of voor het kleinerende ‘bye-bye’-gebaar dat hij maakte als tegenstanders, onderwijl schreeuwend: ‘Je bent een huichelaar!’, door securityguards de zaal werden uitgezet. Hij zei tegen zijn publiek: ‘Ik heb op een Ivy League-school gezeten. Ik ben zeer hoog opgeleid. (...) Ik hoef me niet plat uit te drukken. Ik heb namelijk een ongelooflijk grote woordenschat. Maar om eerlijk te zijn, onze leiders zijn toch het beste te omschrijven met het woord “stom”? (...) Meestal zeg ik “uitgesproken ongeschikt”, maar “stom” zegt het beter, vinden jullie niet?’

De menigte was het er volmondig mee eens. ‘Trump, Trump, Trump,’ werd er geschreeuwd. ‘USA, USA, USA,’ riepen ze in koor. De kandidaat deed ook mee. Vervolgens gaf hij de cameramensen de opdracht ‘de camera’s om te draaien’ en opnames te maken van het publiek in de zaal, omdat ‘daar zo veel liefde aanwezig is’. Hij bleef maar aandringen en dramde net zo lang door tot een paar van hen inderdaad de camera’s omdraaiden. De mensenmenigte juichte goedkeurend, maar een van de demonstranten schreeuwde iets, waarna Trump de bewakers op hem afstuurde en riep: ‘Zet hem eruit!’ Hij voegde er met een geniepig lachje aan toe: ‘Doe hem geen pijn! Wees een beetje aardig tegen hem!’

Hij wendde zich weer tot zijn publiek: ‘Zeg nou zelf, er is toch niets leukers dan een Trump-bijeenkomst?’

De mensen waren vrolijk, ook al hadden ze soms urenlang in de regen in de rij gestaan, ook al waren er enkele demonstranten die als stille getuigen met borden rondliepen met NEE TEGEN HAAT, NEE TEGEN TRUMP EN HEIL TRUMP, DE AMERIKAANSE FASCIST. De meeste mensen waren blij dat ze Trump eindelijk zelf konden horen spreken, niet omdat ze van de man hielden of het idee

hadden dat hij een goede president zou worden, maar omdat ze blij waren dat er eindelijk iemand was die de onvrede duidelijk verwoordde.

Kevin Steinke was drieënvijftig en het was hem de laatste tijd een paar keer overkomen dat hij moest kiezen tussen zijn ziektekostenpremie betalen of de hypotheek. Hij was samen met zijn twee tienerzoons naar de bijeenkomst gekomen, zodat zij ook zelf konden horen en zien dat er meer mensen waren die worstelden om rond te komen, en dat er misschien een manier was om de dingen weer terug te brengen naar hoe het vroeger was. De taal die Trump gebruikte was wel wat grof, zei Steinke, maar 'hij raakt een gevoelige snaar. De mensen raken gefrustreerd omdat het lijkt alsof we als land niets voorstellen. Veel mensen hebben het gevoel dat we erop achteruitgaan.' Steinke, die hoger onderwijs had genoten, en zijn vrouw, een muziklerares, hadden het niet meer zo goed als vroeger, en hoewel hij niet links en niet rechts was en hoewel hij nooit eerder een politieke bijeenkomst had bezocht, stond het idee van Trump als CEO voor het land hem wel aan. Trump zou het land niet verdelen in 'wij en zij', maar zou de sfeer zodanig veranderen dat de mensen zouden kunnen 'zeggen wat ze denken, zonder het gevoel te hebben dat je een islamofob of homofob of welke foob dan ook bent'. Trump was angstaanjagend genoeg om 'sommigen binnen de gevestigde orde nerveus te maken, en dat bevalt me eigenlijk wel', zei Steinke. 'Donald gebruikt duidelijke taal, misschien soms iets te duidelijk. Maar ik vind het verfrissend.'

Steinke had heus niet de indruk dat Trump 'brandschoon was, dat is niemand'. En hij vond dat sommige dingen die Trump zei 'over het randje waren en dat hij die niet altijd kon terugdraaien zoals hij zou willen'. Maar Steinke genoot ervan als hij Trump krachtige taal hoorde bezigen over de omgang met buitenlandse leiders, want Amerika hoefde niet alles te winnen, maar moest 'op dat toneel wel iets krachtiger worden om te kunnen zeggen dat het de leider van de wereld behoorde te zijn. We gaan niet op de toer van: "Het spijt ons dat we Amerikanen zijn." Want zo voelt dat echt: de opvoeding is mislukt. We zijn vergeten onze grenzen duidelijk te maken aan de rest van de wereld.' Steinke zei dat Trump 'weet hoe hij een overeenkomst kan bereiken: voor wat, hoort wat. Dus ook al is zijn retoriek waarschijnlijk gewoon bluff, ik denk dat hij achter gesloten deuren het liefst een deal wil sluiten.'

Diezelfde dag kwam Trump met een nieuw verhaal over Hillary Clinton. Hij zei dat ze een enorme loser was omdat ze in 2008 in de voorverkiezingen door Barack Obama was 'geswaffeld'. Trump provoceerde Clinton omdat ze halverwege het laatste debat tussen de kandidaten voor de Democraten naar de wc

moest, en noemde dat ‘walgelijk, ik wil er verder niets over zeggen.’ Hij vertelde dat hij en zij het ooit goed met elkaar hadden kunnen vinden. Dat was ‘in mijn vorige baan,’ waarin ‘iemand je vijf miljoen dollar geeft en (...) nou ja, dan voel je toch eigenlijk een verplichting’. Nu accepteerde hij geen grote donaties meer, hij financierde zijn eigen campagne, ‘maar ik vind het erg moeilijk om nee te zeggen, want mijn hele leven staat in het teken van nemen. Ik neem geld aan, ik ben gek op geld, dus ik neem geld aan. En nu zeg ik tegen die mensen dat ik hun geld niet wil hebben. Omdat ik weet wat er dan gebeurt.’

De aanwezigen gingen steeds harder juichen, omdat hij zei wat zij altijd al hadden gezegd. Hij gaf toe wat de overdreven vriendelijke, platitudes orendende politici nooit zouden toegeven. Hij zei het gewoon: ‘De waarheid is dat de Amerikaanse droom dood is.’ De mensen juichten weer, niet omdat ze pessimistisch of cynisch waren, maar omdat ze zich gekwetst voelden, ze waren verraden en eindelijk was er iemand die dat erkende. Hij besloot zijn toespraak met een belofte, een grote belofte, eentje die ze graag wilden geloven: dat de Amerikaanse droom dood maar nog niet helemaal verdwenen was. ‘Ik ga die weer groter en beter en sterker dan ooit maken. Dan ooit. Groter en beter en sterker.’

Drie maanden later, in maart 2016, een mooie voorjaarsdag in Washington, had Trump overwinning na overwinning behaald. Nu er nog maar twee tegenstanders over waren, was hij hard op weg om genomineerd te worden als Republikeinse presidentskandidaat. De partijbonzen hielden geheime vergaderingen en overlegden hoe ze de aanwezigen op de zomerconventie tegen Trump konden ophitsen, en dezelfde betweters die hem een jaar eerder nog hadden afgeschreven, zeiden nu dat zijn nominatie nagenoeg onvermijdelijk leek. Hij hield nog steeds verschillende bijeenkomsten per week, was de hele dag door op radio en tv, en combineerde de gebruikelijke beloftes van opleving en grandeur met nieuwe uitbarstingen van politieke ongepastheden. Als vrouwen een abortus ondergaan ‘moet daar een bepaalde straf op volgen’, zei hij een keer, en trok die opmerking een paar uur later weer in. Hij was inmiddels zo overtuigd van zijn overwinning dat hij zei dat ‘er waarschijnlijk rellen zouden uitbreken’ als de partij hem niet zou nomineren. Hij was er zo zeker van dat hij het tijd achtte om geleidelijk zijn andere ik te laten zien, iets wat hij al lang geleden beloofd had te zullen doen als de schermutselingen van de voorverkiezingen voorbij zouden zijn. Hij zou laten zien, zei hij, dat hij dat zonder veel moeite kon: ‘Ik kan me heel presidentieel gedragen.’

En dus knoopte Trump een wat conservatievere marineblauwe stropdas om, een iets bezadigder kleur dan het opzichtige rood dat hij tijdens bijeenkomsten het liefste droeg. Bij de redactieraad van de *Washington Post* was zijn toon rustiger en ook vriendelijker. Hij had zijn retoriek wat gematigd. Hij haalde alles uit de kast bij zijn loftuitingen voor een van de politieke verslaggevers van de krant (hoewel hij ook zei: 'Ik ben heel, heel slecht behandeld door de *Washington Post*') en prees zelfs het federale agentschap dat het gebouw beheerde, naast de IRS, dat Trump tot een hotel liet ombouwen. Trump had er zonder aarzelen mee ingestemd dat het één uur durende interview volledig openbaar gemaakt mocht worden, een ommekeer in de gebruikelijke gang van zaken bij de redactieraad om gesprekken met kandidaten achter gesloten deuren te houden om vrijuit te kunnen discussiëren, waarna de raad kon besluiten wie ze zou steunen. In het geval van Trump hield niemand van de raad zichzelf voor de gek wat betreft de kans dat de *Post*, met zijn van oudsher Democratische redactionele pagina, serieus zou overwegen een kandidaat te steunen over wie in de redactionele artikelen in ongekend felle bewoordingen was geschreven dat hij een bedreiging vormde voor de Amerikaanse democratie. De enige waarde die dit interview had was dat redacteuren en columnisten zouden proberen Trump nog meer mededelingen te ontfoetselen over zijn extreme uitspraken en te testen of hij zijn zaakjes op orde had.

De leden van de redactieraad hadden vooraf een strategie bedacht waarmee ze Trumps beheersing van moeilijke kwesties op het gebied van buitenlands beleid wilden testen en ze zouden hem het vuur na aan de schenen leggen over de vraag waarom hij zich zo opruiend gedroeg. De show kon beginnen. Trump kwam binnen en gaf iedere redacteur een hand: vlezig met een verbazingwekkend ruwe huid. Dat was heel normaal voor de meeste bezoekers, maar nieuw voor Trump, die het het grootste deel van zijn leven had vermeden om handen te schudden. Hij legde uit waarom: 'Lieden komen binnen en zijn zwaar verkouden, jij schudt hun de hand en jij bent ook verkouden.' (Nu hij kandidaat was moest dat veranderen, zei hij, want de mensen verwachten een handdruk. 'Het is namelijk heel onbeleefd als iemand je een hand wilt geven en je zijn hand weigert, dus je doet het wel, je schudt handen. Ik was mijn handen zo vaak mogelijk... en ik wil niemand beledigen, maar het is een feit: je krijgt bacteriën op je handen en je wordt verkouden.')

Bij de *Post* was er geen sprake van stemverheffing en zijn zinnen werden langer en ingewikkelder dan ze in debatten of tv-optredens ooit waren geweest. Maar hij liet zich niet uit zijn tent lokken. Zijn interviewers vroegen hem tot

zes keer toe commentaar te geven op de stelling dat de politie zwarten harder aanpakte dan blanken.

‘U moet weten dat ik een sterk voorstander van wetshandhaving ben,’ was Trumps reactie. ‘Het handhaven van de wet moet een belangrijke rol gaan spelen.’

Toen hem opnieuw werd gevraagd of er rassenongelijkheid bestond bij het uitvoeren van de wet antwoordde Trump: ‘Ik heb gelezen waar dat voorkomt en ik heb gelezen waar dat niet voorkomt. Ik wil maar zeggen: ik heb allebei gelezen. Ik heb daar geen mening over.’

Het gesprek ging over op Trumps vaak opruiende opmerkingen tijdens zijn bijeenkomsten, waarbij hij de securityguards opdroeg demonstranten te verwijderen met commentaren als: ‘Sla hem verrot.’ Zorgen dergelijke opmerkingen er niet voor dat geweld wordt vergoelijkt?

‘Nee. Ik doel erop dat we een paar heel slechte mensen binnen hebben gehad. Er was een keer een vent... hij had een ongelooflijke stem. Ik zei: “Sjonge, die zou ik graag een mep willen verkopen.” Dat zei ik. Ik had hem graag een tik gegeven. Hij was zo verschrikkelijk luidruchtig. Hij had een stem als Pavarotti. Als ik zijn manager was geweest, zei ik, had ik veel geld voor hem kunnen verdienen, want hij had een geweldige stem. Ik wil maar zeggen dat hij echt onvoorstelbaar luidruchtig was.’

Het nieuws dat uit de bijeenkomst naar buiten kwam, was dat Trump had gezegd dat het misschien niet nodig was dat de Verenigde Staten zo veel geld in de NAVO pompten – na de Koude Oorlog het hart van de Europees-Amerikaanse veiligheidsalliantie. Het was het soort opmerking dat op een verkiezingsbijeenkomst misschien instemmende knikjes of applaus zou oogsten, maar in de wandelgangen van de denktanks en bij beleidsmakers in Washington alleen schrik en spot opleverde. Zat Trump te improviseren? Speelde hij een spelletje met de beleidsmedewerkers die zichzelf zo serieus namen? Of was dit echt een weloverwogen, goed doordacht standpunt?

‘De NAVO werd opgericht toen wij een rijker land waren,’ zei Trump. ‘We zijn geen rijk land meer. We lenen, we lenen al dat geld.’

‘Maar u weet toch,’ zei Charles Lane, schrijver van hoofdartikelen, ‘dat Zuid-Korea en Japan de helft van de overheadkosten betalen om het Amerikaanse leger in die landen te houden?’

‘Vijftig procent?’ vroeg Trump.

‘Ja,’ bevestigde Lane.

‘Waarom geen honderd procent?’

Tijdens de bijeenkomst werd Trump geen enkele keer boos. Hij liep niet rood aan zoals het geval was tijdens verhitte debatten. De redacteurs die er dolgraag achter wilden komen hoeveel van Trumps houding in de campagne een act was en hoeveel daadwerkelijk venijn, hadden het idee dat ze de echte Trump hadden gezien, een man die overtuigd was van zijn mening, een kolossaal vertrouwen had in eigen kunnen, niet erg goed was ingelicht, snel op zijn teentjes getrapt was en oprecht van zijn stuk was gebracht door het wantrouwen dat hij andere motieven zou hebben dan van Amerika weer een geweldig land te maken.

Een paar weken later stelde Trump een nieuwe hoofdstrateeg aan, de doorwinterd hoofdstedelijk lobbyist Paul Manafort, die het Republikeinse National Comité er snel van overtuigde dat Trump tijdens de campagne alleen maar een rol speelde. ‘De rol die hij heeft gespeeld verandert nu in de rol die jullie verwachten,’ zei Manafort. Maar Trump zelf vond het maar onzin, net als de leden van de redactieraad van de *Post*. Het waren juist de momenten waarop Trump zich tijdens het bezoek het minst presidentieel gedroeg die een aantal van de redacteurs van de *Post* ervan overtuigden dat Trump voor hen geen toneel had gespeeld. Fred Hiatt, redacteur van de redactionele pagina, wilde weten hoe een man in de race om het presidentschap in een televisiedebat dat nota bene in het hele land werd uitgezonden, kon verdedigen dat hij over de grootte van zijn penis praatte? ‘U bent slim en u hebt op een goede school gezeten,’ zei de redacteur. ‘Toch staat u daar te praten over uw handen en de grootte van uw geslachtsdeel.’

‘Nee,’ zei Trump, het was Marco Rubio die Trumps handen ter sprake had gebracht. ‘Hij begon.’

‘U koos ervoor om het erover te hebben,’ zei columnist Ruth Marcus.

‘Nee, ik koos ervoor om erop te reageren.’ Trump stak zijn kaak naar voren. ‘Ik had geen keuze.’

‘U koos ervoor om het tijdens een debat ter sprake te brengen,’ drong Marcus aan. ‘Kunt u me uitleggen waarom u geen keuze had?’

‘Ik wil niet dat de mensen denken dat ik een probleem heb.’

Hij begon. Als een schoffering op het schoolplein. En Trump had alleen gereageerd. *Hij had geen keuze.* Hij had nog nooit een gevecht opgegeven, niet als joch op de militaire school en zeker niet op het nationale toneel. Dus ja, hij was een vechter en een winnaar, zei hij tegen iedereen die ernaar vroeg. Maar hij was ook loyaal, respectvol en galant.

Aan het eind van de bijeenkomst, op weg naar buiten, stopte Trump om

Karen Attiah, een van de redacteuren, de hand te schudden. Zij had hem een vraag gesteld over zijn tweedracht zaaiende retoriek en de impact daarvan op een land dat steeds bruiner en zwarter werd. ‘Ik hoop echt dat ik uw vraag goed heb beantwoord,’ zei Trump. Toen glimlachte hij, keek Attiah recht aan en zei: ‘Prachtig.’ Hij had het niet over haar vraag.

Attiah reageerde niet. Ze was te verbaasd dat een presidentskandidaat een opmerking over haar uiterlijk had gemaakt. Ze was niet boos, ‘ze was verbijsterd,’ zei ze. ‘Hij was charmant en charismatisch geweest, niet achterdochtig of afwijzend. Ik dacht na over zijn opmerking en besepte plotseling: dit is dus ook de man van de schoonheidswedstrijden, die pronkt met zijn vrouw en dochter, die zei dat hij misschien wel met haar uit had gewild als ze niet zijn dochter was geweest. Mijn conclusie was dat we de volledige Trump-ervaring hadden beleefd.’

Een paar straten verderop, in het stadion waar de Washington Wizards en de Capitals spelen, waren duizenden joodse activisten bijeengekomen om naar Trumps langverwachte toespraak voor AIPAC te luisteren en naar zijn benadering van de Israëliisch-Palestijnse impasse. Tientallen rabbijnen en anderen hadden aangekondigd dat ze de bijeenkomst wilden boycotten, enerzijds omdat Trump had beloofd ‘neutraal’ te zijn in gesprekken tussen Israëli’s en Palestijnen, anderzijds omdat Trumps oproep om moslims de toegang tot de Verenigde Staten te ontzeggen bij veel joden een angstaanjagende echo opriep van het beleid waarmee hun ouders en grootouders in Europa te maken hadden gehad. Ook al was Trumps dochter Ivanka met een orthodoxe jood getrouwd en had ze zich tot de joodse leer bekeerd, deze kandidaat had veel joden van zich vervreemd met opmerkingen tijdens een vergadering van de Republikeinse Joodse Coalitie, waar hij had gezegd dat hij van een groot deel van de aanwezigen waarschijnlijk geen steun zou krijgen omdat hij hun geld niet wilde hebben. Trump zei dat hij de beste positie had om een vredesovereenkomst in het Midden-Oosten te sluiten omdat hij een onderhandelaar was, ‘net als jullie’.

Trump moest dus een en ander herstellen. Hij nam geen risico’s. Hoewel hij had gezegd dat teleprompters uit de campagne verbannen moesten worden, gebruikte hij er nu ook een, en zijn ogen vlogen van het ene scherm naar het andere. Deze keer stond hij vierkant achter Israël. Hij ging tekeer tegen de Palestijnse demonisering van joden. Hij herinnerde de menigte eraan dat hij zijn eigen jet aan Rudy Giuliani, de burgemeester van New York, had uitgeleend toen die een paar weken na de aanvallen van 9/11 een bezoek wilde brengen

aan Israël, en dat hij in 2004 *grand marshall* was geweest bij de Israel Parade in New York, toen de gevechten op de Gazastrook op hun hoogtepunt waren. Hij zorgde ervoor dat iedereen wist dat Ivanka niet lang daarna zou bevallen van een ‘prachtige joodse baby’.

Maar voordat de toespraak van Trump herhaaldelijk staande ovaties opriep, was er aan het begin van zijn betoog op de zesde rij een rabbijn met een joods gebedskleed opgestaan die in eenzaam protest had geschreeuwd: ‘Die man is slecht. Hij hitst racisten en huichelaars op. Hij moedigt geweld aan. Luister niet naar hem.’ Rabbijn Shmuel Herzfeld, de leider van een orthodoxe congregatie in Washington, was niet in een opwelling opgestaan. Hij had dagenlang met zijn besluit geworsteld. Hij had zijn eigen mentor-rabbijn, zijn advocaat, zijn vrouw en zijn zeven kinderen om advies gevraagd. Hij had tegen zijn kinderen gezegd dat hij zich verplicht voelde om iets te zeggen, ‘te zeggen: “Wij weten wie je bent, wij doorzien je.”’ Zijn kinderen vroegen of hij van zijn protest wilde afzien omdat hij misschien wel gewond kon raken, maar Herzfeld kwam tot de conclusie dat hij geen keuze had. Hij wist dat hij leden van zijn synagoge zou verliezen (en dat was ook zo). Hij wist dat hij beschuldigd zou worden van het innemen van een ongepast politiek standpunt (en dat gebeurde ook). Maar hij was tot de slotsom gekomen dat Trump ‘een existentiële bedreiging voor ons land’ vormde. ‘Ik heb in mijn leven nog nooit een dergelijke politieke figuur gezien. Hij moedigt geweld schaamteloos aan. Hij gebruikt walgelijke taal voor mensen uit andere landen. Hij heeft een opening gemaakt waardoor lelijkheid uit de schaduw kan treden.’

Herzfeld werd onmiddellijk het stadion uit gewerkt en Trump kon zijn toespraak zonder verdere incidenten voortzetten. Maar de dag erna bood de voorzitter van AIPAC, die nauwelijks haar tranen kon bedwingen, haar verontschuldigungen aan voor de toespraak van Trump. Ze zei dat hij de regels van de groep tegen persoonlijke aanvallen had overtreden. Trump was ongebruikelijk terughoudend geweest in zijn taalgebruik, maar hij had president Obama omschreven als ‘misschien wel het ergste wat Israël kon overkomen’ en hij had een niet gepland ‘*Yeah!*’ laten horen toen hij in zijn toespraak was aangekomen bij het gedeelte waarin stond dat het voor Obama het laatste jaar in het Witte Huis was. Hij kon dan wel in een presidentiële setting verschijnen, Trump gedroeg zich nog steeds als Trump.

De enige keer dat Trump die dag kon praten en zich kon gedragen als de miljardair van het volk die geen blad voor zijn mond nam, die hij tijdens de campagne was – afwisselend speels, boos, gepassioneerd, overtuigend – was

bij een heel andere gebeurtenis. Het was bij een verkooppraatje in het sierlijke oude postkantoor aan Pennsylvania Avenue, dat hij in snel tempo transformeerde in het Trump International Hotel. Een uur voordat Trump zou verschijnen stond er al een rij tot om de hoek van de straat met mensen die verslag wilden doen van de gebeurtenis en een persaccreditatie wilden hebben. Er waren een paar honderd verslaggevers op afgekomen en er was hooguit een handjevol dat belangstelling had voor de transformatie van het negentiende-eeuwse federale kantoorgebouw in een luxehotel op vijf straten van het Witte Huis. Voor de meesten was het dé kans om Trump met vragen te bestoken.

De galmende hamers op staal en het luide gezoem van elektrisch gereedschap klonken nog tot vlak voordat Trump zou arriveren. Daarna verdwenen de mannen in oranje hesjes en helmen als sneeuw voor de zon en was er slechts rustige pianomuziek te horen, een opvallend contrast met de opdringerige pompende nummers die Trump bij zijn bijeenkomsten liet horen om de menigte op te zwepen. De stoet auto's arriveerde, bestaande uit twee glimmende zwarte SUV's voorafgegaan door vier politieauto's van het korps uit Washington en verschillende motoragenten. Trump stapte over een looppad van multiplex bij het atrium naar binnen, gevolgd door minstens een tiental assistenten in donkere pakken, een dikke man in kokskostuum, twee bouwvakkers en talloze hotelmedewerkers, en nam plaats voor twee Amerikaanse vlaggen. Het hotel, beloofde hij, zou 'fantastisch worden, met prachtig marmer uit verschillende delen van de wereld. (...) Ik denk dat het een aanwinst is voor het land en een aanwinst voor Washington.'

Trump werd veertig minuten lang bestookt met vragen die geen van alle met het verbouwde postkantoor te maken hadden. De verslaggevers wilden het liever hebben over het tellen van gedelegeerden, het Midden-Oosten-beleid, de NAVO en geweld op de bijeenkomsten van Trump. Trump beantwoordde alle vragen en vroeg toen of iemand misschien die geweldige, fantastische balzaal wilde zien. Een gonzende groep verslaggevers en cameramensen, een menigte voorzien van microfoonhengels en camera's die omhoog werden gehouden, perste zich door de deuropening en omringde Trump als amoeben. Hij leek het niet te merken. Hij hield stil, keek omhoog naar de buitenkant van het pand, gebouwd in neoromaanse stijl en wees: 'Dat raam is uit 1880. Dat is bijna niet te geloven, toch? Het is speciaal glas. Het heeft een soort patina.' De menigte was niet gekomen om over bouwmaterialen te praten, maar hierin was hij thuis. De rest eromheen – de mensenmassa's, de spreekkoren die zijn naam scandeerden, de politiek van een land in chaos – was allemaal

nieuw en opwindend, maar ook verwarrend. Hij was nu de koploper en voor zijn nieuwste rol vonden een paar mensen dat hij zich presidentieel moest gedragen, maar hij wist dat hij dezelfde zou blijven die hij altijd was geweest.